

**concerto
BUDAPEST**

**VÁRDAI ISTVÁN
KELLER ANDRÁS**
és a Concerto Budapest

2022. ÁPRILIS 26. 19.30 | Műpa

SOSZTAKOVICS

I. jazz szvit, op. 38

SOSZTAKOVICS

Szvit varieté-zenekarra („II. jazz-szvit”) – Második keringő

SOSZTAKOVICS

II. (G-dúr) csellóverseny, op. 126

1. Largo 2. Allegretto 3. Allegretto

– szünet –

STRAVINSKY

Tűzmadár - balett

Közreműködik: **Várdai István** cselló

Concerto Budapest

Vezényel: **Keller András**

VÁRDAI ISTVÁN

Az 1985-ben született Várdai István még mindig csak harmincas évei közepén jár, mégis már jó ideje korunk egyik legkeresettebb és legjelentősebb csellistájának számít. A versenygyőzelmek sorát követően, mely sorozatot az ARD müncheni nemzetközi csellóversenyén aratott diadallal zárta le, a pécsi születésű művész napjainkban Londontól Tokióig szerte a világban koncertezik felbecsülhetetlen értékű Stradivari-csellója társaságában – és mindeközben ő a hazai hangversenyélet egyik főszereplője és fáradhatatlan motorja is. Motorja, hiszen Várdai pár éve – Baráti Kristóffal közösen – irányítja a Kaposfest működését, és nem mellesleg a Virtuózok egyik zsűritagjaként új fiatal tehetségek felfedezésével is gyarapítja tevékenységeinek terjedelmes listáját. Liszt- és Junior Prima-díjas művész, aki jelenleg a Liszt Ferenc Kamarazenekar művészeti vezetője, valamint a Bécsi Zeneakadémia cselló tanszakának professzora.

KELLER ANDRÁS és a CONCERTO BUDAPEST

A Concerto Budapest Magyarország egyik vezető nagyzenekara. Egyéni hangzásával, nagy ívű műsorszerkesztésével különleges és meghatározó szereplője a magyar és nemzetközi zenei életnek. Széles repertoárja a jól ismert klasszikusoktól napjaink kortárs darabjaiig terjed. Progresszív karaktere elementáris erővel nyilvánul meg zenészei játékában. A Concerto Budapest visszatérő vendégei olyan világhírű művészek, mint Gidon Kremer, Heinz Holliger, Isabelle Faust, Khatia Buniathisvili, Jevgenyij Koroljov vagy Mihail Pletnyov.

Művészeti igazgatója 2007 óta Keller András, hegedűművész, karmester, a Keller Quartet alapítója. Keller szólístaként, koncertmesterként és kamarazenészként is világszerte elismert muzsikus. Számtalan nemzetközi díja mellett Magyarországon elnyerte a Liszt Ferenc-, Bartók-Pásztory-, illetve a Kossuth-díjat. 2016. januárja óta a londoni Guildhall School of Music and Drama kiemelt hegedűprofesszora.

Dmitrij SOSZTAKOVICS: I. jazz-szvit, op. 38

Dmitrij Sosztakovics neve és muzsikája hallatán hamarabb eszünkbe jutnának olyan jelzők, mint komor, depresszív, kétségbeesett, elégtikus vagy rezignált, bizonyos darabjaiban azonban előszeretettel nyúlt populáris zenei elemekhez – különböző népzeneihez, jazzhez –, és nem állt tőle távol a fanyar humor, az irónia sem. Jóllehet 1930-ban még fellépett a jazz és más „könnyű műfajok” burzsoá bűnösségével szemben, sőt még azért is bocsánatot kért, hogy korábban fogadásból, háromnegyed óra alatt feldolgozta, meghangszerelte a „Tea for Two” című népszerű jazz-sztenderdet, amikor a párt irányítása alatt álló Szovjet Zeneszerzők Szövetsége némiképp megengedőbb lett a szocialista realizmus dogmájának tekintetében, és a jazzbe már nem feltétlenül hallotta bele „a hanyatló Nyugat ópiumát”, Sosztakovics részt vett egy jazzversenyen, és 1934 februárjában megkomponálta *I. jazz-szvitjét*. Ugyanebben az időszakban, vagyis 1929-től kezdve működött közre filmzeneszerzőként, főleg propaganda alkotásokban, viszont itt kiélhette a groteszk és az irónia iránti vágyát, legfőképp a burzsoá-kapitalista szereplők karikírozásában. Néhány filmben szívesen kísérletezett szokatlan hangszerekkel is, mint például a thereminel vagy az elektromos hawaii gitárral. Innen nézve még érthetőbbé válnak az *I. jazz-szvitet* ért hatások, hiszen annak tételeiben sokkal inkább megnyilvánul egyfajta filmes hangzás, a szerző jiddis színházi zene vagy cigányzene iránti rajongása, a különleges instrumentumokról nem beszélve, mivel ebben a műben a trombitákon, harsonán, szaxofonokon, vonósokon és a zongorán kívül hallhatunk bendzsót, hawaii gitárt és különféle ütőhangszereket is. Az *I. jazz-szvit* jókedvű muzsikája egy fülbemászó, egyszerre lírai és groteszk keringővel indít, melynek közép-résében fontos szerepet kap a harangjáték – ezt a tételt később *A tisztavízű patak* című balettjében is felhasználta a szerző. A második tételként hallható derűs-humoros Polka akár egy rajzfilm zenéje is lehetne a xilofon és a szordinós rézfúvósok karakteres hangjának köszönhetően, a kompozíciót pedig egy vérbeli, a közelmúltban (húszas évek) született amerikai eredetű tánc, egy szenvedélyes Foxtrott zárja.

Dmitrij SOSZTAKOVICS: Szvit varieté-zenekarra („II. jazz-szvit”) – Második keringő

Sosztakovics *II. jazz-szvitje* négy évvel később, 1938-ban keletkezett Viktor Knusevickij Állami Jazz-zenekara számára, ám ennek a műnek a kottája elveszett a második világháborúban (három tételt Gerard McBurney zeneszerző és zenetudós rekonstruált belőle egy előkerült zongorakivonat alapján

1999-ben). A koncert második darabjaként megszólaló keringőt sokáig tévesen tartották a *II. jazz-szvit* tételének, azonban ez a híres *Második keringő* – mely talán a szerző legnépszerűbb dallama – a *Szvit varieté-zenekarra* című kompiláció része, amelyben Sosztakovics filmzenéinek, színházi muzsikáinak és balettbetéteinek színe-java található. A fülledt hangvételű keringő először eredetileg Mikhail Kalatozov 1955-ös *Az első lépcső* című filmjében szólalt meg, mely Alekszej, a Komszomol-titkár és Anna, a traktorvezetőnő románját meséli el. A varieté-szvit nyugati bemutatójára csak 1988-ban, Londonban került sor Rosztropovics vezényletével. Sosztakovics zenéjét nemcsak Kalatozov, de később Stanley Kubrick is felhasználta 1999-es alkotásában, a *Tágra zárt szemekben*. Igazából ekkor indult a dallam világhódító útjára.

Dmitrij SOSZTAKOVICS: II. csellóverseny, op. 126

A zenetörténészek szerint Sosztakovics kései alkotóperiódusát az 1966-ban komponált *II. csellóverseny* vezeti be, melyet Msztyiszlav Rosztropovics mutatott be a szerző hatvanadik születésnapja alkalmából rendezett ünnepi hangversenyen, Jevgenyij Szvetlanov vezényletével. A hol kegyvesztett, hol különböző díjakkal kitüntetett komponista Sztálin halála után talán már nem érezte magát állandó fenyegetettségben, a hatalomtól való rettegés megtörte egészségét: épp 1966-ban diagnosztizáltak nála súlyos szívbetegséget, melynek következtében rövid ideig komponálni sem tudott. Innentől kezdve szinte haláláig betegeskedett, szervezetét izületi gyulladás is megtámadta. Ebben az időszakban született megrendítő versenyműve, melyben dráma és irónia keveredik. A Sosztakovics-kutató Eric Roseberry szerint „a mű semmilyen illuzórikus vigaszt nem nyújt e szomorú világban”, valamint azt írja, hogy a versenymű „egy zeneszerző önéletrajza, aki most először döbbsen rá saját személyes halandóságára”. Az első tétel széles, lassú Largo, melyet a szólóhangszer sóhajszerű motívumai indítanak, megteremtve a mű komor, rezignált, kontemplatív alaphangulatát. A lírai indítás után azonban mind drámaibbá, sőt groteszkebbé válik a hangzásvilág az ütőhangszereknek köszönhetően, majd a megélenkült, Sosztakovicsra oly jellemző furcsa indulóra emlékeztető szakasz után mintegy kijózanító jelleggel a dob kezd párbeszédbe a szólócsellóval, mely aztán visszatér reményvesztett, keserű monológjához. A rövid második tétel, a mintegy közjátékként szolgáló Allegretto fanyar tánc jelleget ölt, cirkuszi hangulatot idézve, a megszólaló főtéma pedig idézet: a „Bubliki, kupitye, bubliki” (Perecet, vegyének perccet) kezdetű híres odesszai dalt ismerhetjük fel benne, mely talán azért is kerülhetett be a

versenyműbe, mert Sosztakovics épp a Krím-félszigeten komponálta a művet. A kürtfanfárral indító zárótétel – ugyancsak Allegretto – megszakítás nélkül, *attacca* érkezik a második tétel után, mely aztán a cselló cadenzájával folytatódik – mindössze a csörgődob kíséretével. A finálé igazi kavalkád, kol-lázs-szerű forma, melyben táncos-humoros szakaszok, lírai részek egyaránt megtalálhatók, idézetként pedig többször felbukkan a *Borisz Godunov* kezdő-motívuma, majd fájdalomosan kifacsart formában visszatér a második tétel dalkezdeté is.

Igor STRAVINSKY: Tűzmadár – balett

A hangverseny második felét Igor Stravinsky első fontos balettje teszi ki, a mű, mely meghozta számára a világhírt: a Szergej Gyagilev vezette Orosz Balett előadásában Párizsban, 1910-ben bemutatott *Tűzmadár*. A Mikhail Fokin koreográfiájára készült balett az orosz folklór két egymástól független alakját boronálta össze: a Tűzmadarat és a halhatatlan Kascsejt. A nagyjából ötven perces, bevezetésből és két képből álló balett a huszonnyolc éves szerző orosz nemzeti irányzatának, korszakának első jelentős állomása lett, a hangzás pedig sokat köszönhetett tanárának, Rimszkij-Korszakovnak – a pokoli tánc például a *Mlada* című opera-balettből Csernobog kromatikusságát idézi, a hercegnők körtánca, az ősi horovod népi dallama pedig megtalálható Rimszkij-Korszakov op. 31-es *Sinfoniettájában* is –, de természetesen az ő műveinél Stravinsky merészebbet, modernebbet alkotott. A párizsi bemutató azonnal hatalmas siker lett, és bár voltak fanyalgók, a kritikák többsége mesterműnek tekintette, sőt még a kritikusabb komponista kollégák is, mint amilyen Debussy volt, alapvetően elismerte fiatal pályatársát: „Nem tökéletes darab, bizonyos tekintetben mégis nagyon szép, mert a zene itt nem a tánc alázas szolgálója. Időnként pedig egészen szokatlan ritmuskombinációkat hall benne az ember.”

A balett cselekménye Iván cárevicsset állítja középpontba, akinek kalandozásai során meg kell küzdenie a gonosz Kascsejjel. A halhatatlan Kascsej elvarázsolta kertjében tizenhárom hercegnőt tart fogva, Iván pedig beleszeret egyikükbe. Az Iván által elfogott Tűzmadár árulja el végül a gonosz halhatatlanságának titkát, így a lelkét őrző tojás elpusztításával szertefoszlanak varázslatai, a foglyok pedig megszabadulnak.

ISTVÁN VÁRDAI, ANDRÁS KELLER and the Concerto Budapest

SHOSTAKOVICH: Jazz Suite No. 1, Op. 38

SHOSTAKOVICH: Suite Varieté for Orchestra ('Jazz Suite No. 2') –
Second waltz

SHOSTAKOVICH: Cello Concerto No. 2, Op. 126

– intermission –

STRAVINSKY: The Firebird – ballet

István Várdai cello, Concerto Budapest

Conductor: **András Keller**

Shostakovich and Stravinsky – two giants of 20th century Soviet and Russian music. Their art lies at the heart of the András Keller and Concerto Budapest concert in April, exactly on the 36th anniversary of the Chernobyl catastrophe. Although one frequently perceives a bitter tone in the work of Shostakovich due to the oppressive nature of the Soviet system, delirious joy is never far away. This concert reveals both sides of the composer. The programme also has The Firebird, moreover the entire ballet, one of the most famous early works of Stravinsky who moulded his stylistic phases in a chameleon-like way.

The music of Shostakovich has over the past several decades enjoyed a renaissance. The domestic audience has much to thank András Keller and Concerto Budapest for since they include works by the composer on their programme each year. Today's occasion is exceptional because we can hear not only two of the composer's light, jazz-inspired pieces (also used as film music), but the occasionally sombre, occasionally grotesque, and at other times festive or folk-toned late concerto. Shostakovich's scintillating humour is evident in the first jazz suite and the famous waltz of the Suite Varieté need no introduction, nor does István Várdai, soloist of the Cello Concerto No. 2. The globetrotting musician has been teaching at the Vienna music academy for several years but he often makes appearances in his homeland, too. The orchestral version of The Firebird, the story of the evil sorcerer Koschei and Prince Ivan, comes after the intermission; this ballet was the first collaboration between Stravinsky and Diaghilev in 1910. It proved massively successful

Szöveg: Tóth Endre

Concerto BUDAPEST

concertobudapest.hu

mupa
Budapest

